

Altıncı Pencere-2- Hem nasıl berrde ve bahirde kemal-i rahmet ile rızıkları verilen ...

Hem nasıl berrde ve bahirde kemal-i rahmet ile rızıkları verilen ve kemal-i hikmet ile muhtelif şekiller giydirilen ve kemal-i rububiyetle türlü türlü duygularla teçhiz edilen bütün hayvanat, birer birer yine o Kadîr-i Zülcelal'in vücuduna şehadet ve vahdetine işaret etmekle beraber, heyet-i mecmuasıyla gayet geniş bir mikyasta azamet-i uluhiyetini ve kemal-i rububiyetini gösterir.

Bu cümle aslında hayvanlar âlemini üç büyük pencereden gösteriyor: **rızık (rahmet), suret (hikmet), duygular (rububiyet)**. Her biri hem **Allah'ın varlığına (vücuduna)** hem de **birliğine (vahdetine)** ayrı ayrı delil oluyor.

Şimdi bunu üç başlıkta anlamaya çalışalım:

1- Kemal-i Rahmet ile Rızıkları Verilen Hayvanat

Bir düşün Kemal-i Rahmet ile Rızıklandırılma sonsuz bir şefkatin tezahürüdür. Yeryüzü sofrasında, her canlının ihtiyacına göre rızıkının tayin edilmesi tesadüfle açıklanamaz.

- Yeni doğmuş bir kuzu, daha dünyayı tanımazken annesinin sütünü buluyor
- Yavrularını hiç görmeyen balıklar, denizin ortasında aç kalmıyor
- Göç eden kuşlar, binlerce kilometre ötede rızıkını bulacağı yere gidiyor

Yeryüzü öyle bir sofraya olmuş ki onda yaşayan milyonlarca nev ve trilyonlarca fert o sofradan doyup kalkıyor. Hepsi **tam vaktinde, tam ihtiyacına uygun rızıkta ulaşıyor. Bu neyi gösterir?**

A- Kemal-i Rahmet ile Rızıkları Verilen Hayvanatın Kadîr-i Zülcelal'in vücuduna şehadeti

İki dilim ekmek ile bir bardak suyun önüne konulmasını; birinin seni bilmesine (ilim), seni seçmesine (irade), bunu hazırlamaya gücünün yetmesine (kudret) ve sana acımasına (merhamet) bağlayan insan koca yeryüzünü bir sofraya, baharı mevsimini bir gül destesi ve

kâinatı bir mutfak gibi donatan o devasa ihtişamı; nasıl oluyor da sağır sebeplere, kör tesadüfe ve şuursuz tabiata havale edebilir?

Hiç umulmadık yerlerde, örneğin denizin karanlık derinliklerinde yaşayan bir balığın veya toprağın altındaki bir böceğin tam vaktinde rızıklanması, o rızık oraya gönderen bir Rezzak-ı Kerim'i (Rızık Veren) gösterir. Gözle görülmeyen bakteriden dev balinalara kadar her ağza uygun lokmanın hazırlanması, kör kuvvetlerin işi olamaz.

Çünkü: Bu kadar farklı canlının rızığını bilmek **sonsuz ilim ister**. Hepsine ulaştırmak **sonsuz kudret ister**. Şefkatle vermek **sonsuz rahmet ister**

Kör tabiat ve sebepler: Acıkmayı bilir mi? Yavrunun ihtiyacını tanır mı? Merhamet eder mi? Hayır. Demek ki: Bu işin arkasında Kudret sahibi ilim sahibi merhamet sahibi **bir Zât var**.

- **İlim:** Senin midenin biyolojik yapısını ve açlığını bilmeyen, sana uygun gıdayı gönderemez.
- **İrade:** Milyonlarca ihtimal içinden “elmayı” seçip tam senin damak tadına göre “tercih” eden bir irade vardır.
- **Kudret:** Güneşi bir ocak, bulutları bir süzgeç, toprağı bir tencere yapamayan; o sofradaki tek bir üzüm tanesini bile yaratamaz.
- **Merhamet:** Gıda sadece kalori değildir; lezzet, koku ve estetikle süslenmiştir. Bu, verenin seni sadece “yaşatmak” değil, “mutlu etmek” istediğini, yani sana acıdığını gösterir.

Sebepler ve tesadüf bu işi yapabilir mi?

Sebepler (Toprak, Su, Güneş): Bunlar sadece “garson” hükmündedir. Garsonun kendisi ne yemeği pişirebilir ne de müşterinin ihtiyacından anlar. Toprak şuursuzdur, güneş cansızdır; onlar sadece emre itaat eden birer perdedir.

Tesadüf: Tesadüf, kaosu doğurur; nizamı değil. Her baharda milyarlarca canlının tam vaktinde, şaşırmadan ve karıştırmadan rızıklanması, “tesadüf” kelimesini lügatten silecek kadar büyük bir intizamdır.

En basit bir lokantada garsona bahşiş verip mutfağın ustasını merak eden insan; koca dünya gemisinde bedava rızıklanırken gerçek ev sahibini tanımayıp “kendi kendine oluyor” demesi, akıl tutulmasının en uç noktasıdır.

Özetle: Bir mektup kâtipsiz, bir iğne ustasız, bir köy muhtarsız olmazken; her an milyonlarca taze rızık servis edildiği bu muhteşem arz sarayının sahipsiz olduğunu iddia etmek, akıldan istifa etmektir.

Kemal-i Rahmet ile Rızıkları Verilen Hayvanatın Kadîr-i Zülcelal'in

vahdetine şahadeti

1- Unsurlar Ayrı, Netice Bir: Vahdet Konuşuyor”

Bir meyve ağacına dikkatle bak: Kökü karanlık ve çamurlu toprakta, dalları göğe uzanmış, yüzü güneşe dönük... Toprakta aldığı mineralleri, havadan çektiği gazları, sudan aldığı hayatı ve güneşten gelen enerjiyi birleştirip sana **tatlı, ölçülü ve sanatlı bir meyve** sunuyor.

Şimdi düşün: Toprak bilmiyor, su bilmiyor, hava bilmiyor, güneş bilmiyor... Hiçbirinin şuuru yok, hiçbirinin “meyve yapalım” diye bir kararı yok. Ama hepsi **tam bir uyumla, aynı hedefe hizmet eder gibi** çalışıyor.

Bu ne demek? Demek ki bu unsurlar kendi başlarına hareket etmiyor. Demek ki bu farklı kaynaklardan gelen şeyler, tek bir ilimle toplanıyor, tek bir iradeyle yönlendiriliyor, tek bir kudretle birleştiriliyor.

İşte bu, açık bir şekilde şunu ilan eder: **Fiiller birleşmiş → Demek ki fail birdir.** Eğer bu iş ayrı ayrı sebeplerin işi olsaydı: Biri fazla verirdi, biri eksik bırakırdı. Biri geciktirirdi, biri bozardı. Sistem dağılır, meyve ortaya çıkamazdı.

O hâlde: Güneşi bir lamba gibi kullanan, bulutları bir süzgeç gibi işleten, toprağı bir mutfak gibi çalıştıran O tek Zât'tır.

Demek kemal-i rahmetle verilen her bir rızık şöyle der: “Bana sahip olan, her şeye sahip olmak zorundadır. Her şeye sahip olamayan, bana sahip olamaz. Beni idare eden, kâinatı da idare etmek zorundadır.”

2- Vücut sistemini bilmeyen rızık yaratamaz

Evet bu sofrada oturanların hepsinin rızıkları farklı farklıdır. Birinin yediğini diğeri yememektedir. Onları beslemek ve vücut yapısına en uygun rızık vermek elbette hepsinin vücut sistemlerini bilmekle mümkündür. Mesela o sofradan beslenen insanı bilmeyen onun vücudunun hangi besin kaynaklarına ihtiyacı olduğunu bilemeyen ona uygun bir elmayı yaratamaz. Bir kuşun, bir aslanın bir koyunun vücudu için lazım olan besin maddesini bilmeyen onlara uygun bir rızık icad edemez.

Hele hele de dünyaya yeni gelen yavruların ihtiyacı olan rızık bilmeyen annesinin sinesini ona en mükemmel bir şekilde istifade edeceği bir süt çeşmesi yapamaz. Demek onları yaratan kim ise onlara layık rızıkları yaratan merhamet sahibi de odur. İşte rızıklanan her bir canlı üzerinde tevhidin parlak bir mührü gözükmemektedir ki o canlılar lisanı haliyle “bizi yaratan kim ise rızıklarımızı yaratan ve besleyen de odur” demektedir.

3- Rızka uygun yaratılış

Etçil hayvanlar ete muhtaçtır; bu yüzden keskin dişler, pençeler ve güçlü asitlerle donatılmış bir sindirim sistemine sahiptir. Otçul hayvanlar bitkilerle beslenir; bu yüzden öğütücü dişler ve otu sindirecek özel mide sistemleri verilmiştir. Hem etçil hem otçul olanlar ise her iki besine uygun diş ve sindirim yapısıyla yaratılmıştır.

Bu hayvanlara rızıklarını veren kim ise, o rızık işleyecek sistemleri bedenlerine yerleştiren de odur? Eti yaratan başka, o eti parçalayacak sistemi kuran başka olabilir mi? Bitkileri yaratan başka, onları sindirecek mideyi yapan başka olabilir mi?

Hayır. Çünkü rızık ile beden arasında kusursuz bir uyum vardır. Bu uyum, tek bir ilim, tek bir irade ve tek bir kudretle açıklanabilir. Öyleyse: **Rızık yaratan kim ise, o rızıkla beslenenleri de yaratan odur. Rızık sahibi, canlıların da sahibidir.**

4- Aynı Sistem, Aynı Şefkat, Aynı El

Türler farklı, bedenler farklı, coğrafyalar farklı, ihtiyaçlar farklı... Fakat rızık verme tarzı **bir**, şefkatin dili **bir**, sistem **bir**.

Bir insan yavrusuna süt geliyor, bir koyunun yavrusuna süt geliyor, bir kedinin yavrusuna süt geliyor, bir balinanın yavrusuna, okyanusun ortasında yine süt geliyor... Mekân ayrı, beden ayrı, yapı ayrı ama **fil aynı**. Demek ki: **Fiil bir → Fail de birdir**. Bütün yavrulara, aynı anda, aynı hikmetle, aynı tarzla süt verilmesi **vahdetin mührüdür**.

Çünkü: Aynı dil: Şefkat. Aynı tarz: Sütle besleme. Aynı zamanlama: Doğar doğmaz hazır. Aynı hikmet: En uygun gıda. Bu kadar birlik içinde işleyen bir sistem, ancak **tek bir merkezden** idare edilir.

Adeta kâinat şöyle haykırıyor: “Bu kadar farklı ağızları doyuran, birdir! Bu kadar ayrı yavruya yetişen, birdir! Bu kadar umumî şefkati dağıtan, birdir!”

Eğer birden fazla ilah olsaydı: Kimisi fazla verir, kimisi eksik bırakırdı. Kimisi unuttur, kimisi geciktirirdi. Kimisi başka tarz, diğeri başka tarz uygular, sistem bozulurdu.

Ama hiçbir yavru “Benim rızıkım unutuldu” demiyor. Hiçbir sistem “Benim düzenim bozuldu” demiyor. Bu sükût bile bir delildir. Sonuç olarak: Annenin sinesinden akan süt, sadece bir besin değil; **Vahdetin beyaz bir mührüdür**. Ve bütün yavrular birlikte okununca şu hüküm çıkar: **Rızık birdir → Rezzâk birdir → Merhamet birdir → Sahip birdir**.

...kemal-i hikmet ile muhtelif şekiller giydirilen...

Berrde (karada) ve bahirde (denizde) yaşayan sayısız hayvan türünün her birine, yaşam

şartlarına tam uygun “**muhtelif şekiller giydirilmesi**”, kör bir evrimin veya tesadüfün işi olamaz. Bu durum bir **Kadîr-i Zülcelal’in** hem varlığını (**vücudunu**) hem de tekliğini (**vahdetini**) haykırır.

A- Kadîr-i Zülcelal’in Vücuduna (Varlığına) Şehadet

Her bir hayvanın vücut yapısı, sıradan bir oluşum değil; adeta **ilimle çizilmiş, kudretle inşa edilmiş bir mühendislik harikasıdır**. Şekil ile vazife arasındaki o kusursuz uyum, kendi kendine açıklanamaz. Bu uyum, açıkça bir **Musavvir’in (şekil verenin)** varlığını ilan eder.

Bir kâğıda çizilmiş basit bir kuş resmini gören insan bile, tereddütsüz “bunu bir ressam çizdi” der. Çünkü o çizgide bir kasıt, bir tercih, bir şekil verme vardır. Hiç kimse kalkıp “kalem kendi kendine hareket etti, çizgiler tesadüfen birleşti” demez.

Peki aynı insan, **canlı bir kuşa** bakınca nasıl olur da susar? O kuş; uçan bir makine, yön bulan bir sistem, ısınan, beslenen, çoğalan bir hayat mucizesidir.

Bir çizimdeki basit şekli bile ressama veren akıl, nasıl olur da **et, kemik, tüy ve ruhla donatılmış canlı bir sanatı** kör sebeplere, şuursuz tesadüfe verir?

Zürafaya rızıkına ulaşacak uzun boy, kaplumbağaya kendini koruyacak sağlam kabuk, balığa suyu yaracak yüzgeç ve akıcı beden, kuşa semayı aşacak kanat ve hafif bir yapı verilmiş...

Deveye çölün susuzluğuna dayanacak depo gibi beden, ayıya soğuğa karşı kalın kürk, köstebeğe toprağı kazacak güçlü pençeler ve zayıf gözler, yarasaya karanlıkta yön bulacak hassas bir sistem verilmiş...

Arıya bal yapacak ince cihazlar, ipekböceğine ipek dokuyacak sanatlı bir istidat, örümceğe ağ örececek mükemmel bir plan, yılanı sürünmeye uygun esnek bir beden verilmiş...

İnsana düşünecek akıl, konuşacak dil, tutacak el; her canlıya ise hayatına en uygun suret ve cihaz verilmiş. Şimdi soralım: Bu kadar farklı suretler, bu kadar isabetli donanımlar, bu kadar yerli yerinde ölçüler kör tesadüfün işi olabilir mi?

Hiçbir canlı kendi şeklini seçmedi. Hiçbiri kendine uygun organları kendisi yapmadı. **Her suret, bir ilimle çizilmiş; her beden, bir hikmetle biçimlendirilmiştir**.

B. Kemal-i Hikmetle Muhtelif Şekiller Giydirilen Varlıkların Kadîr-i Zülcelal’in Vahdetine (Birliğine) İşaret

1- Bir Türün Bireyleri Arasındaki Tevafuk

Bir hayvan türüne dikkatle bakıldığında, her bir ferdin diğerine benzediği açıkça görülür. Mesela bir kediye bak: iki gözü, iki kulağı, bir burnu ve bir ağzı vardır. Şimdi bütün kedilere bak, hepsinde aynı azalar, **aynı yerde ve aynı düzenle** yerleştirilmiştir.

Bu ne demektir? Bir kediyi yaratan kim ise, esas azalarda kendine benzeyen bütün kedileri de yaratan da odur. Çünkü bu derece düzenli benzerlik, farklı ellerin işi olamaz. **Tarz bir ise, yapan da birdir.**

Her hayvan türünde aynı durum görülür: Bütün kuşlarda kanat yapısı ortaktır. Bütün balıklarda yüzgeç sistemi ortaktır. Bütün koyunlarda aynı beden planı vardır. Milyonlarca birey ama tek bir tarz. Bu açıkça şunu gösterir: **Birini yaratan, hepsini yaratmıştır.**

2- Türler Arasındaki Benzerlikler

Yeryüzündeki farklı türlere bakıldığında, şekiller ayrı olsa da **temel yapılar ve işleyişler ortaktır.** Bu benzerlikler, farklı canlıların **tek bir ilim ve kudretle** yaratıldığını açıkça gösterir.

İnsan, hayvan ve birçok canlıda: Göz görür, kulak işitir, ağız ve diş beslenir.

İnsan, aslan, kuş, balık, sinek... hepsinde göz vardır ve görme vazifesini yapar. Yapıları farklı olsa da **işlev aynı.** Bu neyi gösterir? **Sanat değişmiş ama prensip aynı → Sanatkâr birdir**

Balıklar, kuşlar, sürüngenler ve memeliler. Hepsinde omurga vardır. Görev aynı: **bedeni taşımak ve sistemi korumak.** Şekiller farklı, ortamlar farklı... ama sistem aynı. Bu da gösterir ki: **Tarz bir → Yaratan birdir.**

İnsan ve memeliler akciğerle, kuşlar hava keseleriyle, sürüngenler akciğerle nefes alır.

Hepsinin yaptığı iş aynı: **Oksijen almak, karbondioksit vermek.** Bu kadar farklı canlıda aynı hayat kanununun işlemesi şunu ilan eder: **Kanun bir → Koyan birdir.**

Kalp kanı pompalar. Damarlar besini taşır. Balıkta, kuşta, insanda... kalp farklı yapıda olabilir ama görev aynı. Bu da gösterir ki: **Hayat sistemi tek bir merkezden kurulmuştur.**

Bütün canlılarda: Hücre yapısı, genetik sistem (DNA), enerji üretimi, gelişim süreçleri aynı temel prensiplere dayanır. Bu kadar geniş bir ortaklık, tesadüfle açıklanamaz. **Bu, bütün canlıların aynı kudret kaleminden çıktığını gösterir.**

ve kemal-i rububiyetle türlü türlü duygularla teçhiz edilen bütün hayvanat,

Hayvanlara sadece beden verilmemiştir; aynı zamanda hayatlarını sürdürecektir **duygular ve hassas programlar** da verilmiştir. Hayvanata dercedilen **“duygular”** ve **“manevi cihazlar”**, Kadîr-i Zülcelal’in varlığını ve birliğini ispat eden en latif ve en sarsıcı delillerdir. Çünkü duygu, maddeden çıkmaz; görünmez bir elin, görünmez bir cevheri maddeye giydirmesidir.

İşte karada (**berr**) ve denizde (**bahir**) bu duygularla teçhiz edilmenin (donatılmanın) vücut ve vahdet cihazları:

A- Kadîr-i Zülcelal'in Vücutuna (Varlığına) Şehadet

Bir hayvanın hayatta kalması için sadece göze, kulağa değil; o organları yöneten ve dış dünyayı anlamlandıran "**duygulara**" ihtiyacı vardır. Bu duyguların tam yerli yerinde olması, bir "Müdebbir" (Yöneten) ve "Hâlık" (Yaratıcı) zatın varlığını ispat eder.

1- Şefkat Duygusu: Yavruların Himayesi

En açık misal: **annelik şefkati**

- Bir kuş, kendi canından vazgeçercesine yavrusunu korur
- Bir koyun, yavrusunu tanır ve ona özel süt verir
- Bir kedi, yavrusunu taşır, temizler ve besler

Bu hayvanların çoğu bu davranışı **öğrenmez**, kimse onlara öğretmez. Peki bu şefkati kim verdi? Şuursuz bir hayvana, kendi hayatını ikinci plana atacak bir merhameti yerleştiren kimdir? Bu gösterir ki: **Bu şefkat, hayvanın değil; onu terbiye eden bir Rabbin eseridir.**

Vahşi bir aslanın, karnı aç olduğu halde kendi yavrusuna dokunmaması, hatta onu korumak için canını feda etmesi "madde" ile açıklanamaz. Et yiyen bir makine olan aslanın kalbine, yavrusu için "merhamet" ve "şefkat" duygusunu kim koymuştur?

Aslan o şefkati kendisi üretmez; şefkat aslanın atomlarından çıkmaz. Öyleyse aslanın kalbine o duyguyu "ihسان eden" merhameti sonsuz bir Zat'ın varlığı (vücudu) güneş gibi aşikardır.

Yavru bir deniz kaplumbağası (Caretta Caretta) yumurtadan çıkar çıkmaz, hiç kimseden ders almadan, denizin nerede olduğunu bilerek hızla suya koşar. Binlerce mil uzağa gitse de yıllar sonra yumurtlamak için yine aynı kumsalı bulur.

O küçük kafada dünya haritası ve GPS sistemi yoktur. Ona bu "yön bulma duygusunu" ve "manevi pusulayı" veren, denizi ve karayı yaratan bir **Zât-ı Zülcelal**'dir.

2- Korku ve Savunma Duygusu

Hayvanlarda bulunan **korku duygusu**, onların hayatını korur: Ceylan tehlikeyi hisseder ve kaçır, kuş en küçük seste uçar, balık anında yön değiştirir. Bu refleksler olmasa, hayatta kalmaları imkânsız olurdu. Bu neyi gösterir? Hayvan, geleceği bilmez ama kendini koruyacak şekilde programlanmıştır. **Demek ki onu koruyan biri vardır.**

3- Açlık ve Rızık Arama Duygusu

Hayvanlar rızıklarını bulmak için yönlendirilmiştir: Arı kilometrelerce uzaklıktan çiçeği bulur. Karınca yiyeceğini depolar. Yırtıcı hayvan avını takip eder

Hiçbiri “nasıl yapacağını” öğrenmez. Ama hepsi **doğru şekilde hareket eder**. Bu da gösterir ki: **Onları rızka sevk eden, rızkı veren Zât’tır**.

4- Yuva Yapma ve Nesli Devam Ettirme Duygusu

Kuş yuva yapar. Örümcek ağ kurar. Arı petek inşa eder

Bu işler son derece sanatlı ve ölçülüdür. Ama bu hayvanların ne mimarlık bilgisi vardır ne de hesap yeteneği. Öyleyse: **Bu sanat, onların değil; onları yönlendiren bir Kudret’indir**.

B. Kadîr-i Zülcelal’in Vahdetine (Birliğine) İşaret

1- Şefkatin Birliği: Aynı Merhamet, Her Yerde

Kuş yavrusunu besler, kedi yavrusunu taşır, koyun kuzusunu tanır. Türler farklı... ama şefkatin dili aynı. Bu ne demektir? **Merhamet bir tarzda tecelli ediyorsa, kaynağı da birdir**. Aynı ayrı ilahlar olsaydı, bu kadar umumî ve aynı tarzda bir şefkat görülmezdi.

Karada tavuğun civcivine kanat gemesi ile denizde balinanın yavrusunu emzirip koruması arasındaki o ortak “koruma içgüdü,” kâinat çapında bir kanundur. Birbirinden fersah fersah uzak mekanlarda, apayrı türlerde aynı “merhamet dili”nin konuşulması; bütün yavruları ve bütün anneleri terbiye eden (Rububiyet) Zat’ın tek olduğunu gösterir.

2- Korku ve Korunma: Tek Program, Umumî Uygulama

Ceylan kaçır, kuş uçar, balık yön değiştirir.

Hepsi tehlikeyi sezme ve korunma duygusuyla donatılmıştır. Bu kadar farklı canlıda aynı savunma prensibinin işleme şunu gösterir: **Program bir → Programlayıcı birdir**.

Karadaki bir ceylan bir avcıdan nasıl korkup kaçırıyorsa, denizdeki küçük bir balık da büyük bir balıktan aynı “korku duygusuyla” kaçır. Bütün canlılarda “hayatını koruma” (hıfz-ı hayat) duygusu ortaktır. Eğer karanın yaratıcısı ile denizin yaratıcısı farklı olsaydı, canlıların fitri reaksiyonları ve duygusal kodları farklı olurdu. Bütün canlıların aynı “savunma ve korku” yazılımıyla donatılması, **programcının tek olduğunu** (vahdeti) ispat eder.

Öyleyse: **Bütün hayvanat, tek bir Rabbin terbiyesi altındadır. Duygular farklı görünse de, onları veren birdir**. Her hayvan adeta şöyle der: **“Bana bu duyguları veren kim ise, bütün hayvanlara da veren odur.”** Ve hepsi birlikte ilan eder: **“Rububiyet birdir, terbiye eden birdir, sahip birdir.”**

Kemal-i Rububiyetle “Türlü Türlü Duygular”

Kemal-i Rububiyet, bir terbiyecinin (Rab), terbiyesi altındaki her bir ferdin ihtiyacını en ince ayrıntısına kadar bilip, o ihtiyaca tam vaktinde ve en uygun cihazlarla cevap vermesidir. Hayvanlar aleminde bu hakikat, sadece fiziksel bedenlerle değil, asıl “türlü türlü duygular” ve “manevi cihazlar” ile kendini gösterir.

Bir yarasaya zifiri karanlıkta yürüme değil, ses dalgalarıyla görme (sonar) duygusunun verilmesi; bir arıya hendese (geometri) bilinci yüklenerek en az malzemeyle en geniş depoyu (altıgen petek) yapma ilhamının bahşedilmesi, o canlının yaşam sahasına göre tam kıvamında bir terbiyedir.

Keza, göçmen kuşların binlerce kilometrelik rotayı şaşırmadan bulmalarını sağlayan his veya bir örümceğin mühendislik harikası ağını örmesini sağlayan sevk-i ilahi, Rububiyetin ne derece mükemmel ve noksansız işlediğini kanıtlar. Bu duygular, hayvana sonradan öğretilen bilgiler değil; varoluşunda kodlanmış, hayatını sürdürmesi için tam ihtiyacına göre ayarlanmış ilahi birer hediyedir.

Bu kadar farklı türün, bu kadar farklı ve özel duygularla donatılması, **Vahdet-i İlahiyeyi** (Allah'ın birliğini) şu üç noktada sarsılmaz bir şekilde ispat eder:

Sistem Birliği: Karadaki bir karıncanın toplumsal yardımlaşma duygusu ile denizdeki küçük temizlikçi balıkların devasa balinalara hizmet etme güdüsü, aynı “yardımlaşma” (teavün) kanununa bağlıdır. Mekanlar ve türler farklı olsa da, kâinat çapında işleyen “hayatı koruma ve yardımlaşma” yazılımı tektir. Bu ortak yazılım, programcının (Vâhid) tek olduğunu gösterir.

İhtiyaç ve İhsan Uyumu: Bir yavrunun “açlık” duygusu ile annesinin kalbindeki “şefkat” duygusu, birbirini hiç görmeyen iki ayrı varlıkta aynı anda ve birbirini tamamlayacak şekilde yaratılır. Kâinatın her köşesinde milyarlarca anne ve yavru arasında bu aynı duygu bağının kurulması, bütün anneleri ve yavruları aynı anda terbiye eden Zat'ın tek olduğunu (vahdeti) ilan eder.

Küllî İdare: Eğer duyguları veren sebepler veya tabiat olsaydı, her canlının ihtiyacına bu kadar tam ve isabetli cevap verilemezdi. Arının bal yapma duygusu ile ipek böceğinin ipek örme duygusunun, insanlığın ihtiyacıyla da örtüşmesi gösteriyor ki; arıyı, böceği ve insanı aynı anda terbiye eden, hepsinin ihtiyacını bir mizan ile gören tek bir **Müdebbir-i Hakîm** vardır.

Hülâsa: Her bir canlının sahip olduğu özel duygu, o canlının yaratıcısının varlığına bir imza iken; yeryüzündeki bütün canlıların duygusal donanımlarının bir “ordu nizamı” gibi birbirini tamamlaması ve genel bir hikmet dairesinde işlemesi, o ordunun kumandanının tek olduğunu (vahdeti) kör gözlere dahi gösterir